Ulikhet for loven

Slik avslørte vi klasseskiller i norske domstoler

NRK Graveredaksjonen Sørøst og Lighthouse Reports

Innsendere

Christian Nicolai Bjørke
christian.nicolai.bjorke@nrk.no

Per Øyvind Fange
per.oyvind.fange@nrk.no

Henrik Bøe
henrik.boe@nrk.no

Rina Therese Blekkerud
rina.therese.blekkerud@nrk.no

Justin-Casimir Braun
justin-casimir@lighthousereports.com

Gabriel Geiger
gabriel@lighthousereports.com

Elena DeBre
elena@lighthousereports.com

Redaktør

Anne Vinding
anne.vinding@nrk.no

Takk til

Eva Constantaras, Tahmeed Shafiq, Marit Klemetsen, Fabrizio Palumbo, Eivind Kolflaath, Jose Pina-Sánchez, Shawn Busway, Eline Johnsen Helledal, Christian Kråkenes, Remi Sagen, John-André Samuelsen, Susanne Stubberud, Vilde Jølstad Paschen, Mira Feiring, Ingeborg Rygh Hjorten, Arnfinn Haagensen Midtbøen, Hege Hogstad og alle gode kolleger i Graveredaksjonen Sørøst.

Publisert

Hovedsakelig februar 2025. Noen saker fra første del av prosjektet ble publisert i januar 2024.

Innhold

Innledning	1
Oversikt over prosjektet	1
De som dømmer: Hvem er de egentlig?	1
De dømte: Å sammenligne epler og kanarifugler	3
Språkhjelp: Strukturerte KI-svar	4
Sammenligne dommer: Regresjonsanalyse	4
Forskerkritikk	5
Historien: Menneskene og klasseskillet	6
Bonusavsløringen	7
Etikk	7
Dette er nytt	8
Konsekvenser	8
Etterord	9
Vedlegg	10

Innledning

Norge skårer ofte høyt når det gjelder likestilling i samfunnet. Det gjelder tilsynelatende også i norske rettssaler. I ti år på rad har Norge seilt inn på en knepen andreplass når World Justice Project rangerer rettssikkerhet i verden[1].

9 av 10 av nordmenn[2] stoler på at domstolene gjør en god jobb – at de arbeider slik rettsvesenets gallionsfigur Justitia gjør: Med bind for øynene for å ikke bli påvirket av utseende, klær og andre ytre ting. Alt dette som kalles utenomrettslige faktorer og som dommere skal heve seg over for å unngå å diskriminere.

Hvem du er skal ikke ha noe å si for hvordan du blir dømt i Norge. Men er det egentlig sånn?

For der det i USA[3] og Storbritannia[4] finnes egne etater som har som jobb å sikre transparent og helhetlig dømming, mangler Domstolsadministrasjonen i Norge oversikt. Gamle IT-systemer, ustrukturert informasjon, ulik saksbehandling og få ressurser ved den enkelte domstol har gjort det vanskelig for både forskere og journalister å gå domstolene etter i sømmene.

I dette prosjektet har vi gjort jobben som domstolene kanskje burde gjort selv, nemlig å samle inn, strukturere og analysere tusenvis av rettsavgjørelser fra alle norske tingretter. Ved hjelp av langsiktig innsyn, kreativ bruk av offentlige databaser, moderne forskningsmetoder, avansert mønstergjenkjenning og kontrollert bruk av kunstig intelligens har vi kastet lys over ukjente klasseskiller i det som i flere rangeringer kommer ut som en av verdens beste rettsstater.

For første gang har den tredje statsmakt blitt holdt ansvarlig for sin helhetlige dømming på tvers av alle lovparagrafer. Psykolog Jan-Ole Hesselberg, som underviser norske dommere i beslutningspsykologi, skrev[5] dette i etterkant av NRKs avsløringer:

«Det forundrer meg at det er journalister som må gjøre en jobb som Justis- og beredskapsdepartementet burde sette Norges domstoler i stand til å gjøre selv.»

Oversikt over prosjektet

Vårt omfattende gravearbeid i norske domstoler er delt i to deler. I den første delen så vi på hvem som dømmer. I del to av prosjektet så vi på de som blir dømt.

Vi kommer til å bruke mest plass på den andre delen av prosjektet, siden vi leverte en detaljert gjennomgang av den første delen i DataSkup-metoderapporten Det store dommerlotteriet[6] i 2024. Men siden disse to delene henger uløselig sammen, gir vi likevel her en kort redegjørelse av hvordan vi kartla tusenvis av dommere og tiltalte.

De som dømmer: Hvem er de egentlig?

Vanlige folk er med og dømmer i mange rettssaker i Norge fordi vi har et prinsipp om at vi skal «dømmes av våre likemenn». Men etter å ha snakket med dommere og advokater, hadde vi en hypotese om at det er en privilegert samfunnsklasse som fungerer som meddommere i Norge.

Vi ba derfor Domstolsadministrasjonen om innsyn i saksnumrene til alle meddomsavgjørelser (rettssaker som avgjøres av en fagdommer og to meddommere) fra norske tingretter for minst ett år, slik at vi kunne sjekke hypotesen vår. Vi fikk avslag som var begrunnet med at forespørselen var for omfattende. De kunne tilby oss én måned, men vi mente det var for lite til å kunne gjøre en ordentlig analyse.

Vi fant likevel en måte å løse dette på. Avgjørelser fra norske tingretter legges ut i pressemappa på domstol.no. Der ligger de i tre måneder før de forsvinner. Ved hjelp av et Python-script kunne vi systematisk besøke disse sidene over flere måneder og laste ned dommer. Vi gikk noen runder internt angående metoden for å sikre at vi kunne stå for den. Dommer er offentlige dokumenter, men det er også mange opplysninger om mennesker som har stått i sårbare situasjoner. Vi hadde heller ikke noe ønske om å bygge opp en skyggedatabase av dommer. Men vi landet på dette var et tidsavgrenset prosjekt med en tydelig undersøkende målsetning. I tillegg avgrenset vi omfanget av dommer ved å kun lagre meddomsavgjørelser (det er langt flere enedommeravgjørelser) fra første instans (tingrettene). I tillegg gikk vi langt for å beskytte dommene. Alt ble oppbevart på en ekstern harddisk innelåst i et skap for ekstra sikkerhet.

Neste hinder på veien er at PDF er ustrukturert informasjon. Dette har vært en av hovedutfordringene i prosjektet og er en svakhet i allmennhetens tilgang til rettsavgjørelser. Hvis dommerne hadde hatt et system med felter der de kunne fylt ut for eksempel navn, lovparagrafer, straffereaksjon og så videre, og dette kunne eksporteres i et strukturert format som CSV eller JSON, så ville det vært enklere å ettergå dommene i etterkant.

I stedet blir alt skrevet i et tekstdokument som blir eksportert som en PDF. Problemet er at hver enkelt dommer har sin egen måte å skrive dommen på, det kan være flere tiltalte og dommene kan være på både bokmål og nynorsk. Vi brukte derfor regex, en metode som fleksibelt gjenkjenner mønster i tekster.

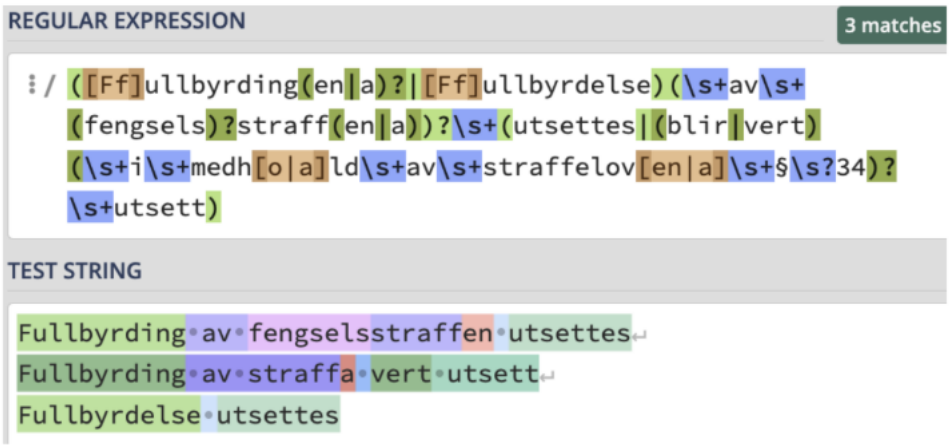

Etter mye prøving, feiling og justering av regex-uttrykkene, klarte vi i hver enkelt dom å trekke ut informasjon om dommere, tiltalte, straffen og om dommerne var enige eller ikke.

Og nå kommer noe av det som er mest nyskapende med metodene vi brukte for å samle informasjon: For å gjøre demografiske analyser av norske domstoler, må vi ha tilgang på personlige opplysninger om mange tusen mennesker. Dette er ikke uten videre tilgjengelig for journalister. Men vi lagde en programmatisk arbeidsflyt der vi brukte Python-scripts til å sende og hente informasjon i flere steg:

- Først brukte vi navn og fødselsår fra dommene og den offentlige nettsiden meddommerutvalg.no til å matche dommere og tiltalte med skattelistene. Da fikk vi tilgang til inntekt og postnummer.
- Postnummeret ble viktig i neste steg, for Folkeregisteret krever et entydig søk på navn og postnummer for å gi opplysninger. Der hentet vi opplysninger om fødeland og kjønn.
- Til slutt brukte vi navn, fødselsår og postnummer til å matche med politiske valglister vi skrapet fra Valgdirektoratets nettsider[7].

På denne måten bygget vi en stadig mer detaljert database som førte til at vi kunne avsløre at de folkevalgte dommerne i Norge er mye eldre, rikere og «norskere» enn gjennomsnittet. Vi kunne også dokumentere at mennesker som har stått på politiske lister var overrepresenterte blant meddommerne. I tillegg dokumenterte vi at straffene ble mildere når vanlige folk var dommere, basert på å analysere de tilfellene der fagdommeren og meddommerne var uenige.

De dømte: Å sammenligne epler og kanarifugler

Etter å ha publisert saken om meddommerne, ville vi se nærmere på de som blir dømt. Forskning fra andre deler av verden har pekt på at det finnes fordommer i rettsvesenet i flere land. USAs straffeutmålingskommisjon har blant annet dokumentert[8] at personer med afroamerikansk og latinamerikansk bakgrunn får høyere straffer for sammenlignbare forbrytelser. Spørsmålet var om det var slik i en av verdens beste rettsstater.

Men vi var i villrede om veien videre. For å sammenligne utfallet i dommer er som å sammenligne epler og kanarifugler, og flere jurister advarte oss mot at det var for komplisert å gjøre det med flere tusen. Det handler hovedsakelig om to ting:

- Det er mulig å regne ut gjennomsnittsstraffen for kvinner og menn og se hvem som slipper billigst unna. Men tenk deg at alle menn begår væpnet ran, mens alle kvinner nasker i butikken. Da vil det være helt i tråd med en velfungerende rettsstat at kvinner i snitt får lavere straffer. Man må derfor ta høyde for lovbruddet.

- Selv om to personer kan ha gjort samme lovbrudd, så kan det være skjerpende og formildende omstendigheter som gjør at de får ulik straff. Dette er også helt i tråd med loven og må i så fall tas høyde for i en analyse.

Dette krevde statistiske kunnskaper som vi ikke hadde selv. Heldigvis ble vi invitert til å delta på en journalistkonferanse i Belgia. DataHarvest i Mechelen samler gravejournalister fra hele Europa. Der ble vi kjent med journalister fra Lighthouse Reports – et internasjonalt gravekollektiv som hadde vakt stor oppsikt med sin sak om diskriminerende velferdsalgoritmer.[9] Over en lunsj fortalte vi om datamaterialet vi satt på. De ble først sjokkert over mengden og detaljnivået, spesielt at vi kunne koble straff med inntekt og fødeland – informasjon som er vanskelig tilgjengelig i andre europeiske land. Deretter tente de umiddelbart på ideen om å bistå med sine analyseegenskaper for å undersøke diskriminering i det norske rettsvesenet.

Sammen fant vi en løsning for å gjøre kanarifuglene om til epler.

Språkhjelp: Strukturerte KI-svar

For å komme dit, måtte vi først hente ut mer informasjon fra de 9000 dommene om skjerpende og formildende omstendigheter. Det vil for eksempel si at en tiltalt kan få en strengere straff hvis hen har vært dømt før eller handlingen var spesielt grov, eller at den tiltalte kan få en mildere straff hvis hen har tilstått eller saken har ligget lenge.

Tidligere hadde vi brukt regex til å finne navn og lovparagrafer. Dette var forholdsvis greit fordi både navn og lovparagrafer har tydelige mønstre (store bokstaver eller bruk av «§»). Men denne metoden kom til kort nå. Hver enkelt dommer har sin egen måte å skrive inn formildende og skjerpende omstendigheter, og det krever språkforståelse å skjønne konteksten dette står i.

Dette var våren 2024, og OpenAIs flaggskip var på den tiden GPT-4. Vi hadde tilgang til den via Microsoft Azure-API-et, noe som gjorde at vi hadde muligheten til å programmatisk sende én og én dom til språkmodellen og få svar tilbake. Men vi nølte. Var det riktig å mate amerikanske språkmodeller med sensitive opplysninger om norske borgere?

NRK har en databehandleravtale med Microsoft (som eier 49 prosent av OpenAI) som innebærer at de ikke skal lagre eller trene modellene på dataene som sendes inn til. Dette beroliget oss noe, men ikke fullt ut. For å minimere datamengden hentet vi derfor kun ut de avsnittene der varianter av ordene «skjerpende» eller «formildende» blir brukt, og fjernet samtidig navn, fødselsdatoer og hendelsesdatoer. Det var en utfordring at disse ordene av og til ble brukt for å omtale tidligere straffer. Dette løste vi ved å lage en funksjon som luket ut avsnittene som omtalte hendelser i fortid, slik som «var formildende» eller «formildende omstendigheter var».

Vi sendte deretter hvert avsnitt til KI-modellen sammen med en prompt der vi ba den returnere eventuelle skjerpende og formildende omstendigheter. For å ha mest mulig kontroll og få strukturerte svar, lagde vi et klassifiseringsskjema med 36 kategorier som korresponderte noenlunde med punktene i paragraf 77 og 78 i straffeloven[10]. Modellen fikk instruks om å matche eventuelle skjerpende og formildende omstendigheter med denne lista, og svare i json-format slik at vi kunne oppdatere databasen direkte. Klassifiseringen var ikke hundre prosent perfekt, men etter å ha sammenlignet den mot en manuell gjennomgang av 100 dommer, var vi overbevist om at den gjorde jobben godt nok.

For å unngå at svært spesielle rettssaker påvirket resultatet, fjernet vi saker med paragrafer eller formildende og skjerpende omstendigheter som forekommer færre enn 50 ganger i datasettet vårt. Da satt vi igjen med 5224 saker.

Sammenligne dommer: Regresjonsanalyse

Så var det dette med å gjøre kanarifuglene om til epler, altså finne en metode slik at vi trygt kunne sammenligne dommer som er ulike. For hvis vi bare regnet ut gjennomsnittsstraffen for personer med utenlandsk bakgrunn, fikk de i snitt 14 dager lengre straffer enn personer med norsk bakgrunn. Men var det egentlig riktig?

For å unngå at andre ting spilte inn, måtte vi isolere virkningen av ulike faktorer på straffeutmålingen. Lighthouse Reports hadde erfaring med lineær regresjonsanalyse, som er en statistisk metode som gjør at vi kan kontrollere for alle demografiske variabler, lovparagrafer som tiltalte ble dømt etter og formildende og skjerpende omstendigheter. Med andre ord kan vi identifisere for eksempel sammenhengen mellom utenlandsk bakgrunn og

lengden på fengselsstraff mens vi holder konstant tiltaltes alder og inntekt, forbrytelsene de er anklaget for, og om de har tilstått forbrytelsen eller er gjengangere i rettssystemet.

Formelen for analysen ser slik ut:

$$Y_i = \beta_0 + \beta_1 DEM_i + \mathbf{X}_i^{\mathrm{T}} \beta_2 + \mathbf{Z}_j^{\mathrm{T}} \beta_3 + \gamma_i + \delta_i + \varepsilon_i$$

Her er *Y* alvorlighetsgraden av en dom (for eksempel antall fengselsdager) og *DEM* er den demografiske variabelen vi er interessert i (for eksempel utenlandsk bakgrunn). *X* er en vektor av andre demografiske egenskaper ved tiltalte (for eksempel alder og inntekt) og *Zj* er den tilsvarende vektoren av fagdommerens demografi. *γi* tar høyde for lovparagrafer og *δi* for skjerpende og formildende omstendigheter.

Vi hadde med andre ord funnet en måte å sammenligne epler med epler. Når vi tok hensyn til dette, var funnet om at personer med utenlandske bakgrunn fikk lengre straffer ikke lenger statistisk signifikant. Det betyr at resultatet kan skyldes tilfeldigheter, og at vi ikke har grunnlag for å si at de behandles annerledes enn de med norsk bakgrunn.

Samtidig var det andre funn som fortsatt var statistisk signifikante selv om vi kontrollerte for en rekke faktorer, som at personer med lav inntekt fikk strengere straffer og at kvinner fikk mildere straffer.

For å kvalitetssikre resultatene våre, kjørte vi flere robusthetssjekker[11]. Blant annet tok vi bort enkelte variabler for å sjekke at ikke resultatene ble vesentlig annerledes. Vi brukte også en logaritmisk versjon av fengselsdager som demper effekten av svært lange straffer.

Forskerkritikk

Det er mange likheter mellom forskning og undersøkende journalistikk. Der journalister sender sakene sine til redaktører før publisering, sender forskere sine funn og metoder til fagfellevurdering. I dette prosjektet gjorde vi begge deler. Bakgrunnen var at Lighthouse Reports hadde gode erfaringer med det fra tidligere prosjekter.

Vi skrev derfor en grundig metoderapport der vi redegjorde for valg, metoder og resultater. Denne sendte vi til ledende eksperter innen juss og statistikk for å be dem peke på eventuelle svakheter før vi publiserte. Fra Norge bidro Marit Klemetsen (Norsk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning), Fabrizio Palumbo (Oslomet) og Eivind Kolflaath (Universitetet i Bergen), mens Jose Pina-Sánchez (University of Leeds) og Shawn Busway (University of Albany) bidro fra henholdsvis Storbritannia og USA. Alle kom med verdifulle innspill som førte til at vi gjorde små endringer i metodene våre.

For oss som journalister var dette upløyd mark. Vi sitter likevel igjen med en veldig god opplevelse. Ved å ta metodekritikken på forhånd, ble vi enda tryggere på at funnene våre var robuste og at det ikke var noen åpenbare røde flagg.

Historien: Menneskene og klasseskillet

For å ytterligere underbygge resultatene våre, så vi nærmere på dommene som handlet om promillekjøring. Her har Dagbladet tidligere gjort en god jobb[12] med å dokumentere at kvinner som har kjørt i fylla dømmes mildere enn menn. Vi valgte dette området fordi vi så at dette var det feltet der inntekten hadde mest å si for hvilken straff du fikk.

En fordel med å se nærmere på dette området, er at promillesaker har en av de mest skjematiske straffeutmålingene. Mengden promille i blodet avgjør i stor grad om det blir bot, betinget fengsel eller ubetinget fengsel (selv om dommerne også her kan vise en viss grad av skjønn). Vi lagde derfor et hjelpescript[13] som hentet ut alle promilleverdiene. Analysen viste at selv når vi tok hensyn til dette, så kom de som tjente lite fortsatt dårligere ut.

En annen fordel var muligheten for å finne historier som kunne vise hvordan dette klasseskillet spilte seg ut i hverdagen i norske domstoler. Vi lagde derfor en spørring i databasen etter dommer der noen var så like som mulige, men hvor inntekten og straffen var forskjellige. Det var slik vi fant Frank og «Jakob».

Begge var menn, omtrent like gamle, begge hadde røyka hasj en kveld og kjørt bil dagen etterpå og testet positivt tilsvarende en alkoholpromille over 1,2. De var tiltalt for de samme lovparagrafene og ingen var dømt for ruskjøring tidligere. Det var bare én forskjell: Frank, som lever på trygd, har flere millioner i forbrukslån og kjørte en billig Audi da han ble tatt, fikk 21 dager i fengsel. «Jakob», som er god for flere millioner og kjørte en dyr Audi da han ble tatt, fikk 30 timer samfunnsstraff.

«Jakob» ønsket ikke å snakke med oss, mens Frank ble en av de bærende historiene i prosjektet. Og her tar vi med et lite metodisk tips: For da vi forsøkte å få tak i Frank, blokkerte han oss. I etterkant fortalte han at han trodde vi var selgere, siden vi hadde ringt flere ganger. Vi prøvde å få tak i ham på flere måter, men uten å lykkes. Til slutt sendte vi ham én krone på Vipps og la ved en melding der vi forklarte hvem vi var. Få minutter seinere ringte han opp igjen.

Vi var i utgangspunktet litt i tvil om vi skulle bruke enkelthistorier i denne saken. Vår avsløring handler om mønstre som først trer fram når man ser det store bildet, og vi ønsket ikke at debatten skulle henge seg opp i en eller annen detalj som kunne forklare ulik straff for Frank og «Jakob». Men reaksjonene i etterkant tyder på at mange skjønte problemstillingen gjennom nettopp dette eksempelet. Det viste også et annet poeng: At dommere kan vise en stor grad av skjønn når de måler ut straff. Det gjør at vi ikke kan si at straffen til Frank var «feil» og «Jakob» sin var «riktig». Men vi kunne vise at i det store mønsteret gikk den laveste straffen oftest til de rikeste.

Bonusavsløringen

Vi fikk tak i grunnlagsmaterialet vårt ved å jevnlig følge med på pressemappa på domstol.no, der norske domstoler legger ut dommer til journalister. Men da vi sammenlignet materialet vi hadde med Domstolsadministrasjonens offisielle tall på avsagte dommer, så vi at vi manglet nesten halvparten. Det betyr at norske journalister går glipp av svært mange dommer hver eneste dag, noe som svekker pressens muligheter til å fange opp avgjørelser av vesentlig samfunnsmessig interesse. Avsløringen ble fanget opp av pressemediene og flere lokalaviser. Domstolsadministrasjonen har i etterkant lagt seg flate, skyldt på menneskelig svikt og et gammelt IT-system, og lovet bedring.

Etikk

Oppbevaring og sikkerhet: Selv om dommer er offentlige dokumenter, er det mange sensitive personopplysninger. I tillegg har vi koblet ulik informasjon fra flere databaser for å kunne svare på hovedspørsmålene våre i dette prosjektet. Dette har satt store krav til en etisk bevisst holdning til både dataminimering (kun hente ut opplysningene vi trenger) og oppbevaring.

Vi har oppbevart både dommene (i form av PDF-filer) og databasen på eksterne harddisker og/eller egne lokale maskiner. Når det var nødvendig å dele informasjon mellom NRK og Lighthouse Reports, fjernet vi navn og andre karakteristikker som ikke var nødvendig for analysen, og krypterte dataene med programmet Pretty Good Privacy (PGP) før vi delte dem.

Definere demografiske grupper: For å se på hvordan ulike grupper behandles i rettsvesenet, må vi definere hvem som er innenfor og utenfor. Dette innebærer noen ganger valg som ikke er perfekte. Når det gjelder alder og inntekt er det forholdsvis enkelt å lage grupper. Kjønn kan være mer flertydig, men her har vi lagt til grunn registrert kjønn i Folkeregisteret. Men det som har vært mest krevende, er å definere utenlandsk bakgrunn.

Statistisk Sentralbyrå bruker foreldrenes fødeland til å definere dette, men det er ikke opplysninger som journalister har tilgang til. Dessuten kan man være barn av norskfødte foreldre, men likevel ha både navn og utseende som peker mot en utenlandsk bakgrunn. Vi valgte en kombinasjon av navn og fødeland for å fange opp dette. Denne metoden har tydelige svakheter, som for eksempel at det er svært subjektivt hva som oppfattes som «norskklingende navn». Samtidig er det en nyansert tilnærming som fanger opp skiller som offisiell statistikk ikke fanger opp.

Dette er nytt

- For første gang har noen systematisk gått igjennom et stort antall rettsavgjørelser på tvers av lovparagrafer for å se om det er likhet for loven i Norge.
- NRK kan dokumentere et klasseskille i norske domstoler. De som tjener lite, straffes hardere enn de som tjener mye – for de samme forbrytelsene. En tiltalt som ifølge skattelistene tjener mer enn 700.000 kroner får i snitt 46 prosent kortere fengselsstraffer enn en som tjener mindre enn 200.000 kroner.
- NRK kan dokumentere et kjønnsskille i norske domstoler. For de samme forbrytelsene får kvinner i snitt 24 færre dager i fengsel sammenlignet med menn.
- NRK kan dokumentere at norske meddommere er eldre, rikere og «norskere» enn folk flest, og at politisk aktive mennesker er overrepresenterte blant meddommerne. Dette er stikk i strid med domstolloven §67 som sier at meddommerne skal «best mulig representere alle deler av befolkningen». Vi kan også dokumentere at når vanlige folk er dommere, blir straffene mildere.
- NRK har på nyskapende vis kombinert metoder fra journalistikkens og forskningens verden. Mens journalistikken har videre fullmakter til å få tilgang til og behandle dokumenter med personopplysninger, har forskningen en større og bedre verktøykasse til å analysere dem. Det har avdekket mønstre som til nå har vært ukjent for både dommere, politikere og folk flest.
- NRK har avdekket at norske domstoler kun deler halvparten av avsagte dommer i pressemappa til norske journalister. Dette gjør at journalister over hele Norge hver dag går glipp av avgjørelser tatt av den tredje statsmakt.

Konsekvenser

- Domstolsadministrasjonen har bedt om penger fra Justisdepartementet til å digitalisere gamle og nye dommer for å gi dommere en bedre oversikt over straffenivået i sammenlignbare saker. I dag kan ikke en dommer i en tingrett i Halden vite hvordan en dommer i en tingrett i Alta dømmer.
- Etter NRKs avsløringer har det blitt satt fart på et forskningsprosjekt mellom Stortinget, Høyesterett og Universitet i Agder for å bruke maskinlæring (Tsetlin-maskin) til å gi dommerne beslutningsstøtte når de vurderer straffeutmåling. Både valg av metode og sakstyper er inspirert av NRKs publiseringer.
- Domstolsadministrasjonen har lovet å ta med NRKs funn inn i opplæringen av nye dommere for å øke bevisstheten rundt forskjellsbehandling.
- Stortingsrepresentantene Ingvild Wetrhus Thorsvik (Venstre) og Tobias Drevland Lund (Rødt) sendte skriftlige spørsmål til justisminister Astrid Aas-Hansen om hva hun vil gjøre med funnene fra NRK. Justisministeren svarer at hun vil være forsiktig med å legge seg borti hva den tredje statsmakt gjør, men sier hun har tiltro til Domstolsadministrasjonen.
- Domstolsadministrasjonen har løftet funnene til NRK i flere kanaler. Både i et internt møte for alle landets tingretter der NRK fortalte om funnene, men også eksternt via podkasten Dommerpodden og en egen paneldebatt under Arendalsuka 2025 der funnene og løsninger ble diskutert. Flere domstoler har tatt kontakt for å få vite mer om funnene.
- Norske tingretter har tatt selvkritikk på at mange rettsavgjørelser ikke blir lagt i pressemappa, og har lovet å følge det opp bedre.
- Etter NRKs saker om meddommerordningen har Advokatforeningen tatt til orde for å endre reglene slik at meddommere trekkes fra Folkeregisteret. Dette skal sikre en bedre representasjon enn ved dagens løsning der man melder seg frivillig.

Etterord

I denne DataSkup-rapporten har vi vektlagt å forklare våre viktigste metoder og hvordan vi kom fram til dem. For mer detaljerte beskrivelser av resultater, sensitivitetstester og begrensninger, anbefaler vi vår utvidede metoderapport (på engelsk)[14].

Vi har også samlet koden til arbeidsflyten vi brukte for å gjøre analysene i prosjektet på GitHub under repoet Norwegian Criminal Justice[15]. På grunn av sensitiviteten i datagrunnlaget har vi valgt å ikke publisere det offentlig.

Det er også på sin plass å understreke verdien av samarbeidet mellom NRK og Lighthouse Reports. Å kombinere styrkene våre på denne måten har ført til at vi har halt i land et prosjekt som ingen av oss kunne fullført alene. For å snakke for NRKs del så har det også ført til at vi har lært nye metoder og måter å arbeide med undersøkende journalistikk på som vi tar med oss videre.

Til slutt er det viktig å si at mønstrene vi har funnet i dette prosjektet er overordnede trender som ikke gjelder i hver enkelt rettssak. Og dette er ikke endelige bevis for at norske domstoler diskriminerer. Men det peker på et system som ikke klarer å leve opp til løftet om likhet for loven. Det avslører også en svakhet hos den tredje statsmakt: Det finnes ikke systemer som gjør at disse mønstrene fanges opp. Dermed ender det opp med at det er den fjerde statsmakt som må gjøre det. Som høyesterettsdommer Cecilie Østensen Berglund sa under en paneldebatt i Arendalsuka i august 2025:

«Jeg tror det er vanskelig å sette seg inn i hvor krevende den jobben NRK har gjort er, for det er ikke sånn at alle avgjørelser fra alle instanser er lett tilgjengelige. Det er gjort et stort og tidkrevende arbeid.»

Et talende eksempel på dette er at Domstolsadministrasjonen har henvendt seg til NRK etter publisering og spurt pent om å få de 9000 dommene vi sitter på. De vil gjerne bruke dem i et nytt forskningsprosjekt, men det vil bli en stor jobb å hente dem ut selv...

Vedlegg

Hovedsaker:

01.02.2025: Frank fikk fengsel – en rikere mann slapp
https://www.nrk.no/1.17178868

01.02.2025: Dommens dag for «Lisa»
https://www.nrk.no/1.17176807
Metoderapporter:

01.02.2025: Methodology: How we investigated sentencing bias in Norway's criminal justice system
https://www.lighthousereports.com/methodology/norway-criminal-justice/

02.01.2024: Det store dommerlotteriet
https://www.nrk.no/1.16649247

Oppfølgere:

01.01.2024: Stor NRK-gransking: Når vanlige folk er dommere, blir straffene mildere
https://www.nrk.no/1.16610532

05.01.2024: Vil trekke dommere blant folk flest
https://www.nrk.no/1.16656431

15.01.2024: Her er halve kommunestyret meddommere
https://www.nrk.no/1.16661031

31.01.2024: Meddommere er eldre og rikere: – Vi må gjøre en bedre jobb
https://www.nrk.no/1.16713107

03.02.2025: Likestillingsombud Bjørn Erik Thon: – Uakseptabelt
https://radio.nrk.no/serie/nyhetsmorgen/sesong/202502/NPUB32002325#t=1h13m44s

06.02.2025: Dagsnytt 18: Debatt mellom Dommerforeningen og likestillingsombudet
https://tv.nrk.no/se?v=NNFA56020625&t=845s

12.02.2025: Krever mer forskning for å avdekke forskjellsbehandling i domstolene
https://www.nrk.no/1.17249616

18.03.2025: Elden-advokat mener kvinner bør få kortere straffer enn menn
https://www.nrk.no/1.17268936

Fotnoter:

[1] World Justice Project: https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/global/2024/ranking

[2] Fortsatt høy tillit til domstolene: https://www.domstol.no/no/aktuelt/2022/fortsatt-hoy-tillit-til-domstolene/

[3] United States Sentencing Commission: https://www.ussc.gov

[4] Sentencing Council: https://sentencingcouncil.org.uk

[5] LinkedIn: https://www.linkedin.com/posts/johesselberg_norsk-rikskringkasting-nrk-har-gjort-en-activity-7291417153818259456-wK0N/

[6] Skup-rapport om «Det store dommerlotteriet»: https://www.skup.no/rapporter/data-skup-2024/det-store-dommerlotteriet

[7] Lister på Valgdirektoratet: https://www.valg.no/om-valg/valgdata/lister-og-kandidater/

[8] Demographic differences in federal sentencing: https://fingfx.thomsonreuters.com/gfx/legaldocs/zjpqelxzkpx/11142023sentencing.pdf

[9] Suspicion Machine: https://www.wired.com/story/welfare-state-algorithms/

[10] Lovdata: https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-05-20-28/KAPITTEL_1-15#KAPITTEL_1-15

[11] Robustness Checks in Norwegian Criminal Justice: https://github.com/Lighthouse-Reports/norwegian_criminal_justice/blob/main/05_notebooks/robustness_checks.Rmd

[12] Skup-rapport om «Ulikhet for loven»: https://www.skup.no/rapporter/data-skup-2018/ulikhet-loven

[13] Extract BPA in Norwegian Criminal Justice: https://github.com/Lighthouse-Reports/norwegian_criminal_justice/blob/main/06_drunk_driving/extract_bpa.py

[14] How we investigated sentencing bias in Norway's criminal justice system: https://www.lighthousereports.com/methodology/norway-criminal-justice/

[15] Norwegian Criminal Justice (GitHub): https://github.com/Lighthouse-Reports/norwegian_criminal_justice/